

Mentoren gaan langs bij verweesde orgels

Vereniging houdt staat van orgels in afgestoten kerken in de gaten

KERKELIJK ERFGOED

Lodewijk Born

Heerhugowaard | Nederland kent ruim tweeduizend historische orgels - die soms uniek zijn in de wereld. Echter, met het sluiten of herbestemmen van kerken worden sommige instrumenten niet meer bespeeld. De Vereniging Mentoren Klinkend Erfgoed helpt de orgels in stand te houden.

Rein van der Kluit is voorzitter van de Vereniging Mentoren Klinkend Erfgoed (VMKE). De belangrijkste opdracht van de vereniging, die in 2016 werd opgericht: „Het voorkomen van ‘verwezing’ van orgels.” Orgels die wees worden, letterlijk: omdat niemand zich meer om het instrument bekommert. Als dat eenmaal gebeurt, betekent dat soms het treurige einde van eeuwenoud erfgoed.

Nederland telt 1529 orgels die een monumentale status hebben. Bijvoorbeeld het Arp Schnitger-orgel van de Martinikerk in Groningen maar ook het Moreau-orgel in het Zeeuwse Baarland. „De beste manier om al die orgels in goede staat te houden is er regelmatig op te spelen”, zegt de in Middelburg woonachtige Van der Kluit, die zelf ook organist is.

Exploitatie

Nu steeds meer kerken worden afgestoten - als gevolg van kerkverlating en fusieprocessen - is de toekomst van het orgel niet altijd gewaarborgd, zo zag de stichting. „Als een kerk verkocht wordt en een nieuwe eigenaar krijgt, wordt er naar de exploitatiemogelijkheden gekeken van het gebouw. Het orgel heeft zagezegd niet de eerste prioriteit. Maar als de koop er dan is, pas dan komt er vaak de vraag: wat moeten we met het orgel? In zekere zin is het dus een sluitpost.”

In sommige gevallen wordt een instrument uit de kerk gehaald en verkocht, soms ook naar het buitenland. „Je hebt ook eigenaren die het orgel willen behouden, maar die wel met de vraag zitten: hoe kan ik dat het beste doen?”

Als een eigenaar er goed op past, kan voorkomen worden dat het orgel ‘verweesd’ raakt. „Of erger: verwaarloosd wordt, en dus op den duur onbespeelbaar.”

Toetsen

De problematiek leidde ertoe dat de Stichting Gelderse Kerken, de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en een

Mentoren van de VMKE kunnen vaststellen of een orgel nog goed functioneert. Foto: Shutterstock

aantal mensen met een hart voor orgels elkaar zeven jaar geleden vonden. „Dit zijn organisten die weten hoe een orgel in elkaar zit. Die bijvoorbeeld kunnen horen of een instrument minder goed functioneert. Of de balgen lekken? Zaken de pijpen? Staan de toetsen nog horizontaal of is het een golvend geheel?”

Aan de hand van zaken die ze ‘van de buitenkant constateren’, kunnen ze in het orgel zelf kijken of er meer aan de hand is. Dit zijn geen orgelbouwers, maar ze zijn wel zo deskundig dat ze een goede eerste scan kunnen doen, aldus Van der Kluit. Inmiddels telt de VMKE zo’n twintig mentoren, die gemiddeld per jaar zo’n twintig instrumenten inspecteren. „We hebben er net weer drie nieuwe mentoren bij gekregen. Het zijn allemaal vrijwilligers die dit werk tegen een reiskostenvergoeding doen.”

Dat heeft al enkele keren geleid tot het inschakelen van een orgelmakerij, die verdere adviezen gaf of reparatiewerkzaamheden verricht-

te. Om de mentoren goed hun werk te kunnen laten doen, organiseert de vereniging trainingen en instructiemiddagen.

De VMKE richtte zich eerst op de Gelderse kerken en op orgels in de kop van Noord-Holland. Nu kijkt ze hoe ze haar werkgebied kan vergroten, over heel Nederland. „Ik heb de Stichting Oude Zeeuwse Kerken benaderd en daarmee gaan we nu ook samenwerken.”

Ook zijn er gesprekken in de provincie Overijssel. En binnenkort ook met het Bisdom Breda. „In Zeeuws-Vlaanderen worden op dit moment best veel katholieke kerken afgestoten.” In enkele kerken staan zeer waardevolle orgels. „Wij helpen het bisdom om te kijken hoe we die instrumenten kunnen behouden.”

Friese orgels

De stichting heeft ook naar het Noorden gekeken. „Stichting Oude Groninger Kerken houdt zelf heel goed de staat van hun orgels in de

gaten. We zijn ook in gesprek gegaan met organist Theo Jellema. Hij vertelde dat hij voor Stichting Alde Fryske Tsjerken inspecteert hoe de orgels functioneren. Ze staan er volgens Jellema prima bij. In Fryslân heb je ook Stichting Organum Frisicum. Dus het is hier goed geregeld. Daarom zijn er nu geen mentoren namens de VMKE actief in het Noorden.”

Van der Kluit vertelt dat de vereniging recent via het *Tijdschrift van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed* bewust de publiciteit heeft gezocht om ook anderen, bijvoorbeeld particulieren die een kerk hebben gekocht, te wijzen op de mogelijkheid van een inspectie door een mentor. „Het kost je per jaar 125 euro.”

Een mooi voorbeeld vindt hij hoe in Delft een eigenaar aanklopte bij de VMKE. „Hij kocht in 2019 de Génesetkerk, een remonstrantse kerk uit 1896. Hij wilde graag dat het Van Dam-orgel uit 1900 in goede staat zou blijven. Daar hebben wij hem nu bij geholpen.”

Dit zijn organisten die weten hoe een orgel in elkaar zit

Rein van der Kluit